

¹Н.Н. Бегиç, ²С. Өз

¹ Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5727-7516> (begicnurgul@gmail.com)

² Öğr., Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü, Çankırı, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6345-4040> (cerenozdemir353@gmail.com)

Türk Kültüründe Çobanlık ve Çoban Giysisi – Kepenek, Çoban Kürkü

Özet

İnsanlar ilk çağlardan itibaren yaşadıkları coğrafyayı hayvanlarla paylaşmışlardır. Bu ortak yaşam içerisinde insanlar, sürekli etkileşim içerisinde olduğu hayvanlardan farklı alanlarda yararlanmışlardır. Orta Asya bozkırları soğuk kışların ve sıcak yazların hüküm sürdüğü, sert karasal iklimin egemen olduğu bir bölgedir. Sınırlı bir bölgede tarımın yapılabildiği bu coğrafyada konargöçer yaşam süren topluluklar hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Sürülerin beslenmesi ve güvenli bir şekilde yönetilmesi ihtiyacı zaman içerisinde çobanlık mesleğinin doğmasına yol açmıştır. Çobanların özellikle olumsuz hava koşullarına dayanabilmek amacı ile kullandıkları giysilerden olan kepenek ve çoban kürkü, gördükleri önemli işlevleri nedeniyle çoban kültürünün başlıca sembollerindedir. Çobanların olumsuz iklim şartlarından korunmak için üstlerine giydikleri, kolsuz, keçeden yapılmış giysi olarak tanımlanan kepenek; keçe kavramı ile birlikte değerlendirilir. Yine koyun ve kuzuların postlarından yapılan ve kepenek gibi işlevi olan çoban kürkü çobanın hayati giyim malzemelerindedir. İnsanların yerleşik düzene geçiş süreçleri ve buna bağlı olarak tarımsal üretimin yanı sıra daha önce avlamaya çalıştığı hayvanları yetiştirmeye başlamaları ile konargöçer yaşam tarzının vazgeçilmez unsurlarından olan hayvan yetiştiriciliğinin doğal bir sonucu olarak, hayvanların her türlü ihtiyacını karşılamakla yükümlü olan çobanlık mesleği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada çobanlığın gelişmesi ve önemi ile ilgili bilgilerle birlikte, çobanlara özgü bir giysi olan kepenek ve çoban kürkü hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Konu ile bağlantılı yazılı, sanal kaynaklardan ve kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışma, bir giyim eşyasının kültürel bir taşıyıcı konumuna gelmesindeki süreci vurgulamak adına önemlidir.

Anahtar kelimeler: kültür, yaşam biçimi, çoban, çoban kürkü, kepenek.

¹H. N. Begiç, ²C. Öz

¹ Doç. Dr., Izmir Democracy University, Traditional Turkish Arts Department, Izmir, Turkey, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5727-7516> (begicnurgul@gmail.com)

² Öğr., Gör., Çankırı Karatekin University, Fashion and Textile Design Department, Çankırı, Turkey, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6345-4040> (cerenozdemir353@gmail.com)

Shepherding and Shepherd Clothing in Turkish Culture – Felt Cloak and Fur

Abstract

People have shared the geography they located in with animals since ancient times. Within this symbiosis, people have benefited from animals that they are in continuous interaction in various areas. Central Asia steps is a region that has harsh continental climate with cold winters and warm summers. Migrant settlers in this region, with a limited agriculture potential, live off animal husbandry. Feeding of herd and the need for managing this duty in a safe way pave the way for sheepherding. Shepherd's felt cloak and fur used by shepherds against the unfavorable weather conditions are the primary symbols of shepherd culture due to their important functions. Worn by shepherds in order to be protected against the unfavorable climate conditions, felt cloak defined as sleeveless clothing made up of felt are considered with the concept of felt. Similarly shepherd's fur, which is made up of peltry of sheep and lamb, and has a similar function with felt cloak, is one of vital clothing materials of shepherds. As a natural result of animal breeding, which is one of the indispensable elements of the nomadic lifestyle, with the transition processes of people to the settled order and accordingly agricultural production as well as the breeding of animals they have tried to hunt, the shepherd profession, which is obliged to meet all kinds of needs of animals, has emerged. In this study, it is aimed to give information about the development and importance of shepherd, about dandruff and shepherd's fur, a clothing specific to shepherds. The information obtained from the written and virtual sources related to the subject and the interviews made with the source persons were tried to be transferred. It is important to emphasize the process of making a garment a cultural carrier.

Keywords: culture, lifestyle, shepherd, shepherd's fur, shepherd's felt cloak.

GİRİŞ

Tarih boyunca toplumların kültürleri yaşamlarını sürdürdükleri coğrafyaya göre şekillenmiştir. Hava koşullarına göre giyim kültürlerini, flora ve hayvan varlığına göre beslenme kültürlerini, buldukları çözümler ile ortaya koydukları yaşam stilleri ile de kültürlerini oluşturmuşlardır. Hayvanların evcilleştirilmesi sonrası sürüler halinde otlatılması ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkan meslek gruplarından olan çobanlık, yıllar içerisinde beraberinde bir çoban kültürünün de oluşmasına zemin hazırlamıştır. İnsan bedeninde korunma amaçlı hayvan postunun kullanılması da insanların doğayı gözlemleyerek elde ettiği çözümlerde kolay ulaşılabilir olması

nedeniyle oldukça eski tarihlere dayanır. Çobanların özellikle olumsuz hava koşullarına dayanabilmek amacı ile kullandıkları giysilerden olan kepenek ve çoban kürkü, çoban kültürünün başlıca somut nesnelere aittir. Hayvanlar ile ilgilenilmesi, onların beslenmesi ve bakımlarının yapılması üzerine dayalı bir meslekte, mesleği icra eden kişinin yine aynı hayvanların kürkü ve yünü ile kendini koruması doğadaki iç içe girmiş fayda ilişkisine örnek teşkil etmektedir. Çoban kürkü olarak kullanılan hayvanların derisi ve yünü; en basit ve doğal hali ile bir canlının vücudunu doğal etkilere ve hava koşullarına karşı koruyan giysi görevi görürken, süreç içerisinde bir başka canlının aynı sebeple kullandığı giysi durumuna gelmektedir. Geçmişteki ortaya çıkışı, yapım şekli ve tercih edilmiş sebeplerine paralel olarak günümüzde çoban kürkü; geleneğin taşınabilir kültürel bir öğesi konumundadır.

1. ÇOBANLIK VE ÇOBAN KÜLTÜRÜ

Çobanların; kendi ihtiyaçlarını karşılayan, yemeklerini yapan, sütleri sağan, yeri geldiği zaman kasaplık yapan, yeri geldiğinde hayvanları ile iletişime geçebilen çok yönlü kişiler olmaları nedeniyle dönem toplumları çobanlara özel önem atfetmiştir. Bu nedenle çobanlara mistik anlamlar yüklenmiş, kimi zaman efsanelerde kimi zaman mitolojik olaylarda çobanlara yer verilmiştir.

İnsanların tarih boyunca hayvanlarla ilişkileri yaşam şekillerinde oldukça belirleyici bir unsur olmuştur. Önceleri yaşamlarını avcı olarak sürdürürken hayvanlar üzerinden daha farklı ve daha çok fayda elde edebileceklerini anladıkları zaman, avladıkları hayvanlardan bazılarını evcilleştirmişlerdir. Bu yaşam tarzı içerisinde hayvanların beslenmesi ve bakım zorunluluğu oldukça kendilerini bu alanlarda da geliştirmişlerdir. Sürülerin beslenmesi, yönetilmesi, bakımı, korunması gibi konularda yetişen kişiler sadece bu işi yapmaya başlamışlardır. Başlarda sadece sürü sahiplerinin yürüttüğü çobanlık zamanla ayrı bir meslek dalı hâline gelmiştir. Yerleşik düzene geçilmesi ve tarım toplumu olmaya başlanması ile birlikte de hayvanların bakımını üstlenecek ve otlatacak kişilere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Çobanlık da bu şartlar altında ortaya çıkmış meslek gruplarından. Günümüzde de bu meslek, yapısını aynen korumakta ve ilk ortaya çıktığı tarihten beri koyun ve keçi sürülerini otlatan kimselere çoban (www.tdk.gov.tr). denilmektedir.

Çobanlar doğayla iç içe yaşayan insanlardır. Sürülerini otlatmaya çıkardıklarında her türlü iklim koşullarına ve zorluğa maruz kalmaktadırlar. Doğada iyi otun ve suyun nerede olduğunu, havanın ne zaman kötü

olacağını, sürü için bir tehlike olup olmadığını, hayvanlarının hastalığını ve tedavi yöntemlerini bilmek zorundadırlar. Ayrıca insanların sürülerini emanet etmelerinden ötürü toplum tarafından güven teşkil eden insanlar olarak görülürler.

Çoban; koruyan, kollayan, saklayan, yönlendiren, sırrı olan, yöneten anlamındadır. Bütün müminler ve özellikle peygamberler için yaratılmışlar yaratının emanetleridir. Onların görevi sadece insanat ile sınırlı değildir. Hayvanat, nebatat ve cemadat ile de ilgili sorumlulukları vardır. Bu noktada peygamberlik ile çobanlık arasında görev alanı içeriği bakımından ciddi bir yakınlık vardır. Birçok çoban mucize göstermişken birçok evliya da aynı zamanda çobandır [1, s. 187]. Tevrat'a göre Havva, toprağı eken Kabil ve koyun çobanı olan Habil'i doğurmuştur ve Habil sözcüğü çoban anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed de gençliğinde çobanlık yapmıştır ve rivayetlere göre çobanlık yapmayan peygamber yoktur. Hatta Hz. Musa ve Hz. Davud da çobanlık yaptıkları sırada peygamber olmuşlardır. İncil'e göre ise Hz. İsa kendisini koyunların çobanı, koyunları da kendisine inananlar olarak tanıtmıştır ve "Ben iyi çobanım, iyi çoban koyunları uğruna can verir." ifadelerini kullanmıştır [2, s. 213–214 66; s. 216].

Resim 1: İyi Çoban Hz. İsa Mozaigi, Ravenna-Galla Placidia Mozolesi. İtalya.

Yunan mitolojisinde Pan, bir çoban tanrıdır; en önemli uzuvlarının bazılarını sürülerdeki hayvanlardan almıştır [3, s. 150]. Dede Korkut hikayelerinden "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy"da Karaçuk

Çoban sürülerini korumak için iki kardeşini feda etmiş, kendisi yaralanmış ama kâfirlere beyinin mallarını vermemiştir ve cesaretini, kuvvetini, itaatkârlığını ortaya koymuştur [4, s. 6]. Yine Dede Korkut hikayelerinden “Basat’ın Depegöz’ü Öldürdüğü Destan”da, Konur Koca Sarı Çoban’ın bir peri kızından Tepegöz’ü dünyaya getirmesinden bahsedilmektedir [4, s. 15].

Çoban, Türk kültüründe sadece koyun veya at besleyen kişi olmayıp aynı zamanda astral mitlerin de merkezi figürüdür [5, s. 168]. Türk kavimlerinde Çoban Ata adıyla bilinen ve koyunların hamisi olan koruyucu ruh, Tatarlarda hem ata hem de baba adıyla zikredilir. Çoban ve çobanlığın ekonomik düzeyin üst tabakasında olduğu bir çağda ortaya çıkan Çoban Ata kültü, elde olan sözlü ve yazılı verilere göre hayvancılığın başlıca kültü niteliğindedir [5, s. 177]. Mitolojik bağlamda Türk kültüründe kutlu çobanlar, kutsuz çobanlar ve sahte/kılık değiştirmiş çobanlar olmak üzere üç çeşit çoban figürü görülmektedir. Kutlu çobanlar, destanlar başta olmak üzere bütün halk alıntılarında bulunmaktadır. Onlar iyi yaratılmış, takva sahibi, hakana saygılı ve sadık birer tiptirler. Tanrı'nın elçileridir [6, s. 318]. Kutsuz çobanlar ise iyi hayvan yetiştiricisi olmakla birlikte kötü, hain, işbirlikçi kişilerdir [6, s. 325]. Sahte çoban ya da Keloğlan kılığına bürünme ve kılık değiştirme de denilebilen çoban motifi de özellikle mitolojik karakterli Türk halk anlatılarının karakteristik özelliğidir [6, s. 332].

Denizli ili, Çal ilçesi, Aşağıseyit köyünde üç asır öncesine dayandığına inanılan ve günümüzde de devam ettirilen bir yarışma düzenlenmektedir. Yarışmada Danişment Türklerinin çobanları, koyunların sadakatini ölçmek için tuzla beslenmiş sürülerini su içmeden Menderes Nehri’nden geçirirler [4, s. 339]. Koyunların sadakatini ölçmeye dayalı bu gelenek; temelde bir efsaneye dayanmaktadır. Bu efsaneye Karakoyunlu efsanesi de denilmektedir. Efsaneye göre "Bir ağa kızına aşık olan Çoban Mehmet, ağanın şart koştuğu üzere; sürüyü üç gün tuz ile besleyip, üç günün sonunda su içmeden sudan sürüsünü karşıya geçirtebilirse ağanın kızı ile evlenebilecektir. Çoban Mehmet sürünün lideri karakoyuna üç gün yalvarır. En sonunda sürüsünü karşıya geçirir fakat ağa sözünü tutmaz. Ağanın kızı amansız bir hastalığa yakalanır ve çoban Mehmet de ömrünü dağlarda sürüsünü gezdirip kaval çalarak tüketir." [7, s. 491–492].

Ayrıca çobanların bitki ve hayvanların dillerini bildiklerine dair halk inancı, onların kalp gözlerinin açık olmasına bağlanmıştır. Halk arasında “çoban yemini” denen bir yemin türü vardır ki bu yeminin geçerliliğine delalet eder. Çoban kazancının, farklı şekilde helal olduğuna inanılır. Kuraklık karşısında keramet gösterip esasını veya topuğunu yere vurarak yerden su çıkarabilen veli kullarla ilgili anlatılarda bunların çoğunun

çoban olduğu görülür [8, s. 58]. İslamiyet’i kabul etmeden önceki Türklerin yaşamında ve kültürlerinde hayvancılık çok önemli bir yer kaplamaktadır. Türkler “avcı toplum” daha sonra “çoban toplum” yapısında yaşamış ve buna bağlı olarak göçebe veya yarı göçebe kültür tipini meydana getirmişlerdir [9, s. 96]. Çünkü Türkler, çeşitli alanlarda insanlara olanaklar tanıdığı için (beslenme, giyim, yük taşıma, gübre, yakacak maddesi, boynuzundan çeşitli aletler, aşık kemiği olan oyun aracı vs.), geçimlerinin merkezine hayvancılığı koymuşlar ve buna bağlı olarak yaşam kültürlerini oluşturmuşlardır. Onların kışın kışlaklarda, yazın yaylalarda devam eden yarı göçebe bir hayat sürmeleri, mutfak kültürlerinin temelinde “et” olması, hatta giyimlerinin ham maddesini oluşturan “yün”ü kullanmaları hayvancılıkla uğraşmalarının doğal sonucudur. Zengin hayvan sürülerine sahip olan bu insanların çoban etrafında “çobanlık kültürü” oluşturması son derece doğaldır. Bu kültürün temeli İslamiyet’ten önce atılmıştır [10, s. 15–16]. Kutadgu Bilig çobanlık, adlı eserden edinilen bilgilere göre Uygurlarda aydınlardan sonra gelen asıl halk altı tabakaya ayrılmaktadır ve bu tabakalardan birisini de çobanlar oluşturmaktadır [11, s. 162]. Keza, Osmanlı Devleti zamanında da çobanlık önemli meslek grupları arasında yer almış ve 1898 senesinde Ankara’da Numune Tarlası ve Çoban Mektebi hizmete açılmıştır. Okulun açılış amaçları arasında, devrin çiftçilerinin tarım ile tanıştırılması ve eğitilmiş çobanlar yetiştirilerek hastalıkların ve büyük kayıpların önünün kesilerek özellikle tiftik keçilerinin ıslah edilmesi bulunmaktadır [12, s. 87–97].

Çobanlık antik çağlardan başlayarak günümüzde de devam eden bir meslek olarak beraberinde bir kültür oluşturmuştur. Bu kültür din, mitoloji, edebiyat gibi farklı ve çok çeşitli alanları da etkilemiştir. Tarihsel süreçte hayvancılığa bağlı insan yaşamında çoban yaşamı adı altında bir yaşam tarzı dahi benimsenmiştir ve çoban kültürü beraberinde kültürel birtakım öğelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Geçim kaynakları olan hayvan sürülerini beslemek ve her türlü olumsuzluklardan korumak en önemli işleri olan Türklerin, sürülerinin belli kişiler tarafından idare edilmesi zorunluluğu nedeniyle çobana olan ihtiyacı, ona verilen değeri de beraberinde getirmiştir. Çobanların da sürüleriyle birlikte, açık havada kalmaları ve her türlü iklim şartlarıyla karşılaşmaları nedeniyle bu iklim şartlarına uygun giysilerinin olması kaçınılmaz olmuştur.

2. ÇOBAN GİYSİSİ OLARAK KEPENEK

Kepenek; yünden tepme ve pişirme yöntemiyle üretilen dikişsiz, kolsuz, şapkalı veya şapkasız, omuza atılan, önden açık çoban giysisidir.

Hayvancılığın yaygın olduğu yerlerde çobanlar tarafından kullanılan özel bir giysidir. Özellikle kış aylarında açık havada çobanları yağmur ve soğuktan korur [13, s. 219]. Geceleri yatak ve yorgan gibi kullanılır. Bu giysi aslında eski Galatyalı çobanların differ dedikleri giysiyle Fransız köylülerinin Bretagne ve Landes yörelerinde hala giydiği keçi derisinden yapılan ve kabaca sagum diye adlandırılan giysinin oldukça genişletilmiş olan şeklidir [14, s. 261].

Divanü Lûgati't Türk'te; "kedhük" kelimesinin "kepenek, yağmurluk" [15, s. I, 390], "kedüklük" ve "kedüklük kidhiz" kelimelerinin "yağmurluk (yamçı) yapmak için hazırlanmış keçe" [15, s. I, 508], "yaptaç" kelimesinin "yağmurda ve karda çobanların giydikleri küçük bir kepenek, kebe" [15, s. I, 38] anlamlarında kullanıldığı belirtilmektedir.

Kepenek her türlü iklimde, her türlü arazide çobanın evi, yatağıdır. Yeri geldiğinde içine sığındığı bir sığınak, yeri geldiğinde tüm eşyalarını sakladığı odasıdır. Bu nedenle kepenek çobanın her şeyidir.

Resim 2: Şapkalı kepenek Ön-Arka Görünüm. Balıkesir. (Begiç arşivi)

"Kepenek altında herkes yatar." Türk atasözü bu durumu çok iyi ifade etmektedir. Bu atasözünün çok çeşitli yorumlamaları mevcut olmasına rağmen yaygın olarak iki yorum eş değer kabul edilir. Birinci yoruma göre "Her cins insan kepenek altında yatabilir, kepenek altındaki bir şehzade olabileceği gibi sıradan bir keçi çobanı da olabilir, yani insanları görüşlerine göre değerlendirmemelidir." ya da "Giysi insanı keşif yapmaz." İkinci yoruma göre ise Türk halk bilgeliğinin bu alaycı yargısını

şöyle anlamak gerekmektedir: "Her şey kepenek altında gizlenmiştir, orada bütün bir dünya bulunur, orası en azından bir meskendir." İkinci yorumun üstünlüğü söz konusudur. Hakikaten kepenek altında insan yalnızca örtünmekle kalmaz; aynı zamanda yağmurdan, serin havadan, sabahın ve gecenin neminden korunduğu gibi silahlarını, ev aletlerini, küçük veya büyük yararlı aletlerini de muhafaza edebilir. Kepenek soğuğa karşı diğer bütün giysilerden daha güvencelidir, salyangoz kabuğu gibi portatif ama gerçek bir evdir ve köylülerin kabanlarından daha kapalı bir giysidir [14, s. 261].

Resim 3-4: Ankara ve Diyarbakır yörelerine ait kepenek örneği [14, s. 260; 340].

Kepenek, Anadolu coğrafyasında hayvancılığın yoğun olduğu zamanlarda keçe ustaları tarafından oldukça fazla yapılmakta iken günümüzde hayvancılığın ve buna paralel olarak da çobanlığın azalması ile eskisi kadar rağbet görmemektedir. Balıkesirli keçe ustası İdris Çoban

"Daha önceleri kepenek talebini Erzurum, Erzincan, Muş ve Diyarbakır'dan alırdık. Erzurum'a yılda en az bin tane, Muş'a, Diyarbakır'a altı yüz, yedi yüz tane kepenek yapar gönderirdik. Doğu ve Güneydoğu'da hayvancılık azaldı. Bu da bizim işlerimizi engelledi. Şu sıralar hayvancılığa verilen önemle tekrar kepenek siparişinde artışla birlikte işlerimiz de fazlaştı." diyerek kepenek üretiminin hayvancılık ile doğrudan ilişkisini vurgulamıştır [16, s. 131]. Afyonlu kepenek ustası Ruhi Özçalışan atölyesinde yalnızca kepenek üretmektedir. Özçalışan, sipariş üzerine kepenek yaptığını ve hazırda ürün koyamadığını söylemektedir. Hayvancılığa devlet desteği yapıldığından beri işlerde bir kıpırdanma başladığını, bunun da kepenek yapımına etki ettiğini ve daha çok sipariş aldığını belirten Özçalışan; üç çeşit kepenek yaptığını, bunların gezi, yatı ve battal boy kepenek olarak üçe ayrıldığını söylemektedir. Gezi kepenegini daha çok bahar ve yaz aylarında çobanların gündüz kullandıklarını, yatı kepeneginin uzun süreli otlaklara gidildiğinde geceleri uyumak için kullanıldığını ve ağır olması nedeniyle hayvanların üzerinde taşındığını, battal boyun ise kışın soğuk ve yağışlı havalarda kullanılan bir kepenek çeşidi olduğunu belirtmiştir [16, s. 195].

Kepenek üretiminin hayvan üretimi ile doğrudan bağlantısı vardır. Kepenek üretimi için koyun, kuzu yününe ihtiyaç vardır. Ancak bundan daha önemlisi bu kepenekleri kullanacak çobanlara ihtiyaç vardır. Bunun için ise ahır hayvancılığından ziyade, hayvan sağlığı açısından da önemli olduğu ve daha sağlıklı hayvansal gıda elde etmek mümkün olduğu için mera hayvancılığının yaygın olması gerekmektedir. Kepenek ustalarının bahsettiği gibi günümüzde ülkemizde hayvancılık oldukça azalmış, mera ve otlaklar tahrip olmuş, yüzlerce küçük ve büyükbaş hayvanın bulunduğu yerleşim birimlerinde neredeyse hayvan kalmamıştır. Artık kırsal yerleşim alanlarında bulunanlar kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hayvan yetiştirmekte ve çobana ihtiyaç duymamaktadırlar.

Kepenekler soğuktan koruma ve yatak vazifesi görme gibi işlevsellikleri nedeni ile çobanlar için olmazsa olmaz kıyafetlerdir. Türk Dünyası'nda günümüze kadar kepenegın işlev alanı ve şekli neredeyse hiç değişime uğramamıştır. Kepenek kullanılan bütün coğrafyalarda kepenegın modeli aynıdır. Şapkalı ve şapkasız olarak ikiye ayrılır. Fakat; günümüzde Urfa, Siverek, Ardahan, Kars gibi kimi şehirlerde yapılan kepeneklerin bazılarında kullanım ömrünü uzatmak amaçlı olarak naylon geçirilmeye başlanmıştır.

Resim 5: Naylon ile Kaplanmış Kepenek Örneği. Ardahan.(Begic arşivi) .

Resim 6: Fikret Otyam'ın resimlerinden kepenekli çoban figürlerine örnekler (www.fikretotyam.com)

3. ÇOBAN KÜRKÜ

İnsanlık tarihinde, vücudu Afrika savanlarında yaşamaya daha elverişli olan, gezen homo sapiens avcı toplayıcıları soğuk iklimlere doğru göç ettiklerinde, onları soğuktan koruyacak çözümler üretmeye başlamışlar ve iğneler kullanarak deriden, kürkten kar ayakkabıları ve termal giyecekler yapmayı öğrenmişlerdir [17, s. 81]. Bazı hayvanların giyecek yapmak için işlenmiş postu (www.tdk.gov.tr) olan kürkün insanlar tarafından kullanılmaya başlanması da tarih olarak oldukça eskilere dayanmaktadır. Keçi ve koyunun evcilleştirilmesi radyo karbon tarihleme yöntemi ile M.Ö. 6.000'lere tarihlendirilmektedir. Keçinin evcilleştirilmesi daha da erken başlamış olabilir [18, s. 351; 19, s. 47-48]. Modern koyunun atası muhtemelen Ural denen bir cinstir ki bu, evcilleştirmenin Aral ve Hazar gölleri yakınında Orta Asya bozkırlarında olmuş olabileceğini gösterir. Ancak en eski evcil koyunla ilgili bulgu Batı Asya'dandır ve koyunun evcilleştirilmesinin Güneydoğu Avrupa'da, Güneybatı Asya'da ve Orta Asya'da bağımsızca ortaya çıktığı şeklindeki görüş daha fazla taraftar bulmaktadır. Yaygın pastoral göçebeliliğin ancak koyunun ilk çiftçilerce başarılı bir şekilde evcilleştirilmesinden sonra gelişmiş olması muhtemeldir. Psikolojik olarak koyun belki de sürü hayvanlarının en evcilleşmişidir, yaşamı için tamamen insana bağımlıdır [20, s. 42; 21, s. 80]. Esas olarak hayvanların derisi olan kürkün insanlar tarafından giyecek olarak kullanılması, insanlığın hayvanlar ile iletişim hâline geçmesi ve insanların bu iletişimi, yaşadıkları coğrafyada hayatta kalabilecek çözümler ararken hayvanlardan fayda sağlayabilecek temele oturtmaları ile bağlantılıdır. Kazakistan Janbıl Bölgesi Efsaneleri'nde hayvanların insanlara ne gibi faydalar sağladıklarının anlatıldığı

bölümde koyun insana: “Peki, ben olmasam ne olacak? Hangi kazak, hangi yünle keçeden evini, yünümle sımsıcak kürkünü yapacaksın?” sorusunu yöneltmektedir [9, s. 100].

Korunma veya örtünme için kullanılan ilk maddelerden birinin hayvanların postları olması doğal bir gelişmedir. Hayvan postunun bu amaçla kullanılmaya başlanılmasının yaklaşık 150.000 yıl önceye rastladığı sanılmaktadır [22, s. 5]. En eski tarihlerde kürkün giysi olarak kullanılması günümüzün aksine tamamen işlevsel nedenlerdedir. Soğuk hava koşullarından asgari şekilde etkilenmek isteyen insan; doğanın dolayısı ile hayvanların yöntemlerinden yararlanmıştı.

Ön Türkler olarak adlandırılan İskitlere ait kurganlardan çıkarılan giysiler değerlendirildiğinde, o dönem insanların kendilerini soğuktan ve sıcaktan koruyacak özellikte malzemelerden giysi ürettikleri görülür. O dönemde insanlar; avladıkları hayvanların deri ve kürkleriyle yetiştirmiş oldukları koyun ve kuzuların derilerinden, yünlerinden şapka, çizme, çorap, palto, ceket, pantolon ve ayakkabı gibi giyim eşyaları yapmışlardır [16, s. 308]. Türk boylarının kıyafetlerinden olan çakşır ve keçe çizme, kaftan, kepenek, kürk hem soğuktan hem de güneşten korunmak için kullanılmış ve asırlar boyu değişmemiştir [23, s. 410]. Joseph de Tournefort seyahatnamesinde Türk erkeklerinin giydikleri ceketlerin hareket kolaylığı sağlaması açısından dışına değil de içine astar şeklinde kürk geçirildiğinden bahsetmiştir [24, s. 74].

Resim 7: I nolu Pazırık kurganından çıkarılan kürklü keçe çizmeler. Ermitaj Müzesi. St. Petersburg.

Konargöçer yaşam tarzını benimseyen Türk toplulukları Orta Asya'dan göç yoluyla Anadolu topraklarında yaşamaya başlamışlar ve yaşamlarını sürdürdükleri topraklarda kadın, erkek ve çocuk giyim kuşamında hem iklim şartlarına uyum sağlamak hem de güç ve zenginlik göstergesi olarak çeşitli hayvanlardan elde edilen kürkleri kullanılmışlardır.

Osmanlı Devleti zamanında kürk, toplumda her kesim tarafından kullanılan ve kabul gören bir giysi durumundadır. Octavien Dalvimart, 1798 yılı civarında Türkiye'ye gelerek resmettiği ve açıklamalarda bulunduğu Osmanlı Kostümleri kitabında "Bugün İstanbul'da kürk kullanımı çok yaygındır. Kışın kuzu veya koyun pöstekisinden, kedi, sincap vb. hayvan postlarından yapılmış kürk giymeyen esnaf, asker, köylü yok gibidir." ifadelerini kullanmıştır [25, s. 98]. On dokuzuncu yüzyılda İstanbul'da yaşayan hekim Aleksandros Paspatis'in belirttiğine göre de "Sultanın resmi serpuşundan Bulgar çobanın kaba postuna kadar herkesin kıyafetinde mevcut" olan kürk, her dinden ve her gelir grubundan halk tarafından giyilen bir malzemedir [26, s. 119].

Resim 8: Boy Kürkü ile Vidinli Hristiyan Bulgar [14, s. 73].

Kürk, özellikle mesleklerini icra ederken iklim şartlarındaki zorluklara ve değişimlere maruz kalan kişiler tarafından tercih edilmiş bir giysidir. Çobanlık da Türk kültüründe her daim varlık göstermiş ve hava

koşullarından etkilenen başlıca mesleklerdendir. Bu doğrultuda çobanların giyim eşyalarının başlıcası olan kepeneğe bir alternatif olarak kürkler de ön plana çıkmaktadır.

Konya'da bulunan Keçeciler Sokağı ile ilgili "Keçecilerin dükkânları yan yana, kerpiç, tek katlı, yüksekçe, tabanları tahta döşemeli, damları yuvarlak kiremitli, loş dükkânlardı. Dükkânların önünde ve içinde, bir ucu duvara sabitlenmiş, sııklara asılı sıra sıra sade renkte ya da desenli, keçe ve kepenekler görürdünüz. Sol tarafta, hemen camiye bitişik yan yana postçular vardı. Onlarda, koyun postundan namazlık ve çobanlar için kürk yaparlardı." [16, s. 84] sözleri ile çobanların keçeden yapılan kepeneğin yanı sıra koyun postundan yapılan kürkleri de giydiği anlaşılmaktadır. Çoban kürkü, hayvancılığa bağlı olarak kepenek örneğindeki gibi tek bir yöreye ait bir giysi değildir. Çoban kürkünün çok farklı bölgelerde çobanlar tarafından kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur.

Kayseri'de bulunan Kapalıçarşı'yı oluşturan bölümlerden Pamuk Han'da baba mesleği olan kürkçülük ile uğraşan Mustafa Köroğlu: "Çoban kürkü ile tanışmam oldukça eskiye dayanmaktadır. Bizim dede mesleğimiz kürkçülük, dedemiz de kürk yapardı. Yani kürkü kendi dikerdi. Babamın babası, onun babası da kürk dikermiş. Zaten bizim lakabımız "Kürkçüler" olarak geçer. Doğduğumuzdan beri kürkün içindeyiz. Çoban kürkünün bu kadar büyük beden olmasının nedeni yatmak için kullanılmasındandır. İyice sarınmak için, üşümek için yani tıpkı uyku tulumu gibi. Dışındaki çadır kumaşı yeşil veya siyah da olabilir. Önemli olan dışındaki kumaşın su geçirmez mumlu çadır kumaşı olmasıdır ve başka bir kumaşla olmaz. Çoban kürkü, daha çok kırsal kesimlerde yani hayvancılık yapılan bölgelerde görülür. Sürünün beslendiği, otlatıldığı her yerde vardır. Önceden çoban kürküne talep daha çokmuş. Mesela yün çok sağlıklı ama şimdi hanımlar kolaylık için elyaf tercih ediyor. Kepenek ile çoban kürkünün farkı ise kepenek sürüyü gezdirmek amaçlı çıkıldığında gündüz kullanılıyor ve daha hafif. Çoban kürkü, ağırlıklı olarak baharda soğuk gecelerde kullanılır. Şu anda (2019) fiyatları büyüklüğüne göre 700 ve 1000 TL arasında değişiyor. Günümüzde bildiğim kadarıyla bu mesleği yapan tek bizler kaldık. Benden sonra da bu mesleği devralacak bir usta yetişmedi. Ne yazık ki sonradan öğrenilecek bir zanaat değil. Bugüne kadar hep babadan oğula şeklinde devam etmiş. Eskiden hayvancılık çok yaygınken en parlak dönemini yaşayan çoban kürkü, şimdi hayvan yetiştiriciliğinin azalmasına bağlı olarak azaldı. Şimdilerde örneğin çobanlar açısından daha hesaplı ve kullanışlı olduğu için çadır kumaşının içine kürk yerine battaniye de yerleştirilmeye başlandı (Kişisel görüşme, 20.06.2018)."

Resim 9:

Çoban Kürkü Kayseri (Begiç arşivi)

Resim 10:

Mustafa Köroğlu çoban kürkünün dikimi ile ilgili olarak da şu bilgileri vermiştir: "Çoban kürkünü dikmek için 12 adet koyun gereklidir. Koyunların sadece ayakları çıkarılarak bütün gövde kısmı kullanılmaktadır. Deri kesildikten sonra bir hafta güneşte kalır. Bu bir hafta içinde deri, tam kurumaz ama işlenecek kıvama gelir. Mesleğin inceliği göz kararındadır. Spatulanın geniş ağızlısı ile derinin iç kısmı yani et ve yağ parçaları kazınır. Aşağı yukarı bir kürkün çıkması, yani 12 adet derinin kazınması, bir gün sürer. Daha sonra da dikim aşaması gelir. Önceden elle deriler birbirlerine birleştirilecek şekilde dikilirdi. Şu anda makinede gayet de iyi bir şekilde dikiliyor. Kürk çadırsız hâlde ortaya çıkıyor. 12 parça esas ana derilerden sırt kısmı dikilir, daha sonra boyun ve kol kısımlarına deriler kesilerek dikilir. Çoban kürkünün bir kalıbı yoktur, kepenek şekli gibi tamamen göz kararı ve el alışkanlığı ile usta diker. Dikkatli kullanıldığı müddetçe kürk 4–5 yıl dayanır. Kullanılmadığı zaman da tek koruması naftalindir. Çobanlar gündüz gezerken kürkü güneşin altında tutarsa güve düşer ve kürk kendi kendini eritir. O yüzden gündüz çantadan çıkarmamak daha iyi olur (Kişisel görüşme, 20.06.2018)."

Ankara Samanpazarı esnaflarından Haluk Balaban çoban kürkü ile ilgili şunları söylemektedir: "1881 doğumlu rahmetli babaannem Saniye Balaban'dan dinlediğime göre çobanlar ihtiyaçları olan kepeneklerini keçeden ve çok pahalı olduğu zamanlarda ise çoban kürkü ile karşılamışlardır. Bu kürkün ayrıca muhtelif özellikleri de oluyormuş. Devşirme koyunlar sürüye katıldığı zaman onların bu sürü içerisine alışabilmesi için çoban kürkü kullanılmış. Kürk hem çobanı korumuş hem

de sürüdeki diğer hayvanların, koyunların çobana alışmasına, itaat etmesine yardımcı olurmuş. Babaannemin anlattığına göre en büyük özelliği de sürünün bir dereden bir çaydan geçirileceği zaman kolay geçirilmesi için mutlaka kepenek yerine çoban kürkü giyilirmiş ve çobanlar sürüyü dereden onunla geçirirmiş. Çoban kürkü, hem çobanı sıcaktan ve soğuktan koruyor hem de hayvanlarla bir nevi iletişim sağlanmasına yardımcı oluyormuş. Bunun üzerine türküler yakılmış, öyküler anlatılmış. Çobanların bir kısmı keçeden yapılan kepenegi bir kısmı da çoban kürkünü kullanırmış. Anadolu'da kepenek geçmişten günümüze her daim kullanılmıştır Kepenek, yapımı zahmetli ve emek isteyen giysi olduğu için bir çobana koyun postundan elde edilen ve kepenege benzeyen bir giysinin yapılması, bunun tabaklanıp çobanın üzerine giydirilmesi daha kolaydır. Hatta büyüklerimden şunu da dinledim; çoban kürkünü çobanlar ağılın içine asarlarmış ki oradaki koyunların kokusu kürke sinsin, çoban kendisinde kaval olmadığı zaman bile sürünün yanında yürüdüğünde koyunlar arkasından gelsin. Çünkü koyunların Karakoyun öyküsünde anlatıldığı gibi bir lideri var. Çobanın sözünü dinletebilmek için mutlaka elinde bir asası, sürüyü koruyacak iyi bir köpeği ve bir de sürü başı koyun lideri bulunur. Koyun lideri ile iletişim sağlamanın çoban için de faydalı olduğu anlatılıyordu (Kişisel görüşme, 24.06.2018)." Bu bilgilere göre yörede çoban kürkünün, çoban kepenegi ile aynı zamanlarda kullanımda olduğu ve maddi imkanlar doğrultusunda tercihlerin belirlendiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kars ilinin, eski adı ile Sakara yeni adı ile Koyunpınar köyünde küçüklüğünde çobanlık yapan Rıza Tatar da "Köyümüzün asıl adı Gürcistan'dan geliyor ve anlamı 'koyunlu' demektir. Köyde geçmişte herkesin koyunu, keçisi ya da davarı olurdu. Çok fazla hayvana sahip olan ailelerin çobanı olurdu. Biz okullar tatil olunca yedi, sekiz yaşlarımızdan itibaren kendi hayvanlarımızı güderdik. Köyümüzdeki çobanlar genelde keçeden yapılan kepenekler giyerlerdi. Bu kepeneklere süslemeler yapılır, çobanın ya da çobanın çocuğunun adı gibi yazılar yazılırdı. Kepenekler, doludan ve yağmurdan korumak amaçlı başlıklı yapılırdı. Köyde kepenege "karpı" da denilirdi. Zalim kışlarda alaf (hayvan yiyeceği) sıkıntısı yaşanırsa beş on km uzaklıktaki köylerden alaf almaya giderken koyun, keçi gibi hayvanlar kara çakılmazdı ama büyükbaş hayvanlar kara saplanır diye çobanlar kepeneklerini yere serer ve hayvanlarını zorlu yollardan geçirirlerdi. Gençlik yıllarıma geldiğimde köyler boşalmaya başladıkça çobanlık mesleği de azaldı. Seyyar keçe ustaları köylere gelmemeye başladı ve kepenekler değişime uğradı. Dışı mumlu çadır kumaştan içi de kürkten yapılmaya başlandı. Keçe kepenekten daha ucuz ve yapımı daha kolay

olduğu için çoban kürkü daha çok tercih edilir duruma geldi (Kişisel görüşme, 27.06.2018)." sözleri ile yörede çoban kürkünün keçe ustalarının ve kepenek kullanılmasının azalmasına bağlı olarak süreç içerisinde tercih edilir duruma geldiğini vurgulamıştır.

Çoban kürkü, bir zamanlar Türk kültürünün egemen olduğu ve günümüzde Anadolu coğrafyasına komşu ülkelerin kültürlerinde de farklı form ve şekillerde de olsa yer almakta ve kullanılmaktadır.

Resim 11: Çoban kürkü-Romanya

(<http://www.star.com.tr/yasam/96-yasinda-cobanlik-yapiyor-haber-728401/>)

SONUÇ

Her meslek kendine özgü özelliklere sahiptir. Meslekler kullanılan aletlerden, giyilen giysilere kadar değişik şekillerde kendilerini belli ederler. Kullanılan aletler, giysiler ve yaşam tarzları ile kendilerine has bir kültür oluştururlar.

Çok eski çağlardan beri var olan çobanlık da kendine özgü kültürü olan mesleklerdendir. Yüzyıllar boyunca birçok uygarlık tarafından kutsal olarak kabul edilen bu mesleğin en büyük özelliği çobanların çok yer gezmeleri, birçok kültürden etkilenmeleri, çok şey öğrenmeleri ve buldukları toplumlarda bilgili ve anlatıcı olmalarıdır. Bu nedenle çobanlığın toplumlar içinde her zaman önemli bir yeri olmuştur.

Çobanlar kendi kültürlerini başka toplumların kültürleriyle harmanlayıp çok değişik sonuçlar çıkarabilen nadir kişilerden birisi olmuşlardır. Çobanlar işleri gereği çok geniş alanları gezmektedirler. Bu nedenle nerenin güvenilir olduğunu bildikleri için çoğu kez göç yollarına onlar öncülük etmişlerdir. Aynı zamanda yalnız insanlardır. Bazen günlerce insanlardan uzak yaşamak zorunda kalabilirler. Bu yalnızlık esnasında en

büyük yardımcıları o güne kadar edindiği bilgiler ve tüm dünyasını sığdırdığı kepenek ve çoban kürkü denilen giysileridir. Kepenek ve çoban kürkü başlangıçta işlevselliği nedeniyle çobanların hava şartlarından kendilerini korumak amacı ile tercih ettikleri birer giysidir. Ancak zaman içerisinde çok çeşitli işlevleri olmuş hem ev hem yatak, kendisini vahşi doğadan koruyan bir kale, eşyalarını, aletlerini ve silahlarını sakladığı bir muhafaza bazen de yeni doğan hayvanlara yuva vazifesini görmüştür. Bu nedenle çobanı, kepenek ve çoban kürkünden ayrı düşünmek imkansızdır.

Çoban kürkü ve kepenegin temel ham maddesi yündür. Ancak yapım şekliyle ve kullanım açısından farklılık gösterirler. Kepenek, yünden sıcak su sabun yardımıyla tepme pişirme gibi emek ve uğraş isteyen işlemler sonucu ortaya çıkan, adına keçe denilen bir maddeden imal edilen ve yapımı özel bir ustalık gerektiren bir üründür. Çoban kürkü ise yapım aşamaları itibariyle koyun postunun bazı işlemlerden geçirilerek kıyafet şeklinde dikilmesi ile oluşmaktadır. Bu nedenlerle de kepenegin elde edilmesi daha güçtür. Çoban kürkü kimi yörelerde keçe ustalarının eskisi kadar olmaması nedeniyle kepenek üretiminin azalmasına bağlı olarak ortaya çıkarken, kimi yörelerde kepenek ile birlikte her zaman bulunan bir alternatif olarak varlığını korumuştur.

Ülkemizde hayvancılığın azalmasına bağlı olarak çobanlığın yok olmaya yüz tutması sonucunda keçe ve kepenek ile birlikte çoban kürkü imalatı da oldukça azalmış, bazı yerlerde tamamen bitmiştir. Orta Asya'dan beri var olan bu geleneğin ve kültürün bizden sonraki nesillere de aktarılması önemlidir.

Kaynaklar

1. Kalafat, Y. Türk Halk İnançlarında Çoban. E.G. Naskali (Ed.), *Çoban Kitabı* içinde (s. 187–195). İstanbul: Kitabevi. 2011.
2. Beydiz, M.,G. *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. 2016.
3. Alanyalı, F., S. Ana Tanrıça Kültüründe Çobanlar ve Çoban Tanrılar. E.G. Naskali (Ed.), *Çoban Kitabı* içinde (s. 187–195). İstanbul: Kitabevi. 2011.
4. Ergin, Muharrem. Dede Korkut Kitabı. I. Türk Dil Kurumu Yay. Gazi Mesleki Eğitim Merkezi. Ankara. 2011.
5. Bayat, F. Türk Mitolojik Düşüncesinde Çobanlık. E.G. Naskali (Ed.), *Çoban Kitabı* içinde (s. 187–195). İstanbul: Kitabevi. 2011.
6. Ergun, P. Türk Mitolojisinde Çobanlık. E.G. Naskali (Ed.), *Çoban Kitabı* içinde (s. 187–195). İstanbul: Kitabevi. 2011.
7. Okça, A., K., Asırlık Bir Sevda Öyküsü: "Aşağıseyit Köyü Sudan Koyun Atlama Yarışı ve Yörük Şenliği". *Turkish Studies Dergisi*, 10(14), 483–508. 2015.
8. Bars, M.E. Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da Salur Kazan Ve Çoban. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(2), 55–63. 2010.

H.N. Begiç, C. Öz. Türk Kültüründe Çobanlık ve Çoban Giysisi – Kepenek,

9. Türkmen, F. Türk Kültüründe Tarihi Gelişim İçinde Hayvan ve Bitkilerin "Ölçü Birimi" Olarak Kullanılması Hakkında. *Milli Folklor Dergisi*, 24(95), 96–102. 2012.
10. Ögel, B. *Türk Kültür Tarihine Giriş I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1991.
11. Büyükboyacı, Y. Türk Esnafının Sosyal Yapısı Ve Sosyal Değişme Temayülleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 21(1), 159–170. 1986.
12. Keskin, Ö. Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 28(Güz), 87–106. 2010.
13. Begiç, H. N. Konya Keçeciliğinde Çoban Kepeneği. *Milli Folklor Dergisi*, 24(94), 214–222. 2012.
14. Hamdi Bey. O., Launay, M. D. *1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniyeye. "Les Costumes Populaires de La Turquie en 1873"* (E. Üyepazarıcı, Çev.). İstanbul: Sabancı Üniversitesi. 1999.
15. Atalay, B. *Divanü Lûgat-it Türk* (çeviri). c.I, II, III. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu Yayınları. 521. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi. 2006.
16. Begiç, H. N. Gelenekteki Değişim ve Keçecilik Sanatı (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı. 2014.
17. Harari, Y. N. *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Kolektif Kitap: İstanbul. 2017.
18. Singer, C., Holmyard, E. J. & Hall, A. R., eds. *A History of Technology*. Oxford: Clarendon Press. 1958.
19. Derry, T. K. & Williams T. *A Short History of Technology*. Oxford: Clarendon Press. 1960.
20. Grigg, D. B. *The Agricultural Systems of the World*. Cambridge University Press: Cambridge Geographical Studies-5. 1974.
21. Isaac, E. *Geography of Domestication*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. 1970.
22. Türkoğlu, S. *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim-Kuşam*. İstanbul: Atılım Kağıt Ürünleri ve Basım Evi. 2002.
23. Esin, E. *Türk Kültür Tarihi İç Asya'da Erken Safhalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1985.
24. Tournefort, J., *Tournefort Seyahatnamesi* (Ed. Stefanos Yerasimos). İstanbul: Kitap Yayınevi. 2005.
25. Dalvimart, O. *Osmanlı Kostümleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2011.
26. Tellan, E., B. Osmanlı Gayrimüslim Çalışmaları Çerçevesinde İstanbul Kürkçüleri. *Hacettepe*. 2017.

Kaynak kişiler

- Balaban, H. (2018, 24 Haziran). Esnaf. Haluk Balaban ile Samanpazarı'nda yapılan görüşme, Ankara.
- Köroğlu, M. (2018, 20 Haziran). Kürkçü. Mustafa Köroğlu ile Kapalıçarşı Pamukhan'da yapılan görüşme, Kayseri.
- Tatar, R. (2018, 27 Haziran). Emekli Öğretmen. Rıza Tatar ile Çankırı'da yapılan görüşme, Çankırı.

Аңдатпа

Адамдар өмір сүрген географиясын алғашқы ғасырлардан бастап жануарлармен бөлісті. Осы жалпы өмірде адамдар әр түрлі салада үнемі өзара әрекеттесетін жануарлардан пайда көрді. Орталық Азия далалары - қысы суық, жазы ыстық және континентальды климаты басым аймақ. Шектелген аймақта ауылшаруашылығы мүмкін болатын бұл географияда көшпелі қауымдастық мал шаруашылығымен күн көрді. Отарды қауіпсіз жолмен тамақтандыру және басқару қажеттілігі уақыт өте келе Шопан мамандығының пайда болуына әкелді. Бақташылардың ауа-райының қолайсыздығына қарсы тұру үшін пайдаланатын киімдердің қатарына кіретін кебенек пен шопан тоны; бұл маңызды функцияларына байланысты шопан мәдениетінің басты белгілерінің бірі. Шопандар қолайсыз климаттық жағдайлардан қорғану үшін киетін жеңсіз, киізден жасалған киім ретінде анықталған кебенек киіз ұғымымен бірге бағаланады. Қойлар мен қозылардың терілерінен жасалып, кебенек тәрізді қызмет ететін Шопанның тоны - қойшының өмірлік маңызды материалдарының бірі. Адамдардың көшпелі өмір салтының ауыспалы элементі болып табылатын жануарларды өсірудің табиғи салдары ретінде адамдардың отырықшы тәртіпке ауысуы және сәйкесінше, бұрын аулауға тырысқан жануарларды өсіруді бастау, ауылшаруашылық өндірісінен басқа, жануарлардың барлық қажеттіліктерін қанағаттандыруға жауап беретін қой бағу кәсібі пайда болды. Бұл зерттеуде қойшылардың дамуы мен маңызы туралы, сондай-ақ шопанның киімі, кебенек және шопанның тоны туралы ақпарат беруге бағытталған. Тақырыпқа байланысты жазбаша және виртуалды дереккөздерден алынған ақпарат және дереккөздермен сұхбаттар жеткізуге тырысты. Киімді мәдени ортаға айналдыру процесін ерекше атап өту маңызды.

Кілт сөздер: мәдениет, өмір салты, шопан, шопанның тоны, кебенек.

(Н. Бегич, Ж. Өз. Түрік мәдениетіндегі шопандық және шопанның киімдері — кебенек, тұлп)

Аннотация

Люди с древних времен разделяли с животными территорию, на которой они проживали. В этой обычной жизни люди получали пользу от животных, с которыми они постоянно взаимодействуют в различных сферах. Степи Центральной Азии - это регион с преобладанием холодной зимы и жаркого лета, а также сурового континентального климата. На данной территории, где сельское хозяйство возможно в ограниченном регионе, кочевые общины живут за счет животноводства. Необходимость безопасного кормления и содержания стада со временем привела к появлению профессии чабана. Пастуший тулуп и кебенек, которые относятся к одежде пастухов для защиты от особенно неблагоприятных погодных условий, это один из главных символов пастушеской культуры. Кебенек, которая определяется как войлочная одежда без рукавов, которую носят чабаны для защиты от неблагоприятных климатических условий, оценивается вместе с концепцией войлока. Пастуший тулуп, которая сделана из шкур овец и ягнят и действует как кебенек, является одним из жизненно важных материалов для одежды пастуха. Как естественное следствие животноводства, которое является неотъемлемым элементом кочевого образа жизни, с процессами перехода людей к устоявшемуся порядку и, соответственно, к выращиванию животных, на которых они пытались охотиться раньше, помимо сельскохозяйственного производства, возникла профессия пастуха, отвечающая за удовлетворение всех потребностей животных. Цель данного исследования - дать информацию о развитии и важности пастушества, а также об одежде пастуха, кебенек и пастушеской тулупе. Была предпринята попытка передать информацию, полученную из письменных и виртуальных ресурсов, относящихся к предмету, и интервью с консультантами. Важно подчеркнуть процесс превращения предмета одежды в культурный носитель.

Ключевые слова: культура, быт, чабан, тулуп чабана, кебенек.

(Н. Бегич, Ж. Өз. Пастушество и одежда чабана в тюркской культуре — кебенек, тулуп)